

Надія Супрун-Яремко
(Рівне)

«КАПЕЛЬМЕЙСТЕР» ІВАН ЯКУБ'ЯК – СКРИПАЛЬ-ЛІДЕР ВЕРХНЬОГО НАДПРУТТЯ

У статті на базі матеріалів і фонозаписів, задокументованих у 2009–2010 роках від видатного гуцульського традиційного скрипаля Івана Юрійовича Якуб'яка й учасників керованої ним інструментальної капели (м. Яремча), подано його творчий шлях, окреслено особливості виконавського стилю, репертуару та художньої роботи колективу, який обслуговує весілля багатьох сіл і міст Івано-Франківської та інших областей України.

Ключові слова: скрипаль, весілля, виконавський стиль, гуцульська музика, капела, традиційний.

In the offering article on the basis of recorded materials, which were documented in 2009–2010 from the famous Hutsul traditional violinist Ivan Jurijovich Jakubyuk and the participants of his musical choir (city Jaremche) there is a description of his creative life and the peculiarities of his style. This article also observed his repertoire and the artistic work of the collective which served weddings of the many villages and towns of Ivan-Franko and other regions of Ukraine.

Keywords: violinist, wedding, his style, Hutsul music, instrumental ensemble, traditional.

В статье на базе материалов и фонозаписей, задокументированных в 2009–2010 годах от выдающегося гуцульского традиционного скрипача Ивана Юрьевича Якубяка и участников руководимой им инструментальной капеллы (г. Яремча), рассмотрен его творческий путь, раскрыты особенности исполнительского стиля, репертуара и художественной работы коллектива, который обслуживает свадьбы во многих деревнях и городах Ивано-Франковской и других областей Украины.

Ключевые слова: скрипач, свадьба, исполнительский стиль, гуцульская музыка, капелла, традиционный.

Інструментальну капелу «Джерело Карпат», місцем постійної роботи якої є відомий ресторан «Гуцульщина» на околиці курортного містечка Яремча, добре знають не лише жителі сусідніх сіл Верхнього Надпруття, але й численні гості-відвідувачі популярного закладу, що приваблює їх насамперед виконанням гуцульської музики цим високопрофесійним музичним гуртом. Починаючи з 1995 року, року заснування капели, яку організував, відібравши найталановитіших музик, місцевий скрипаль Іван Якуб'як, вона за три роки свого існування в одному складі прославилась як потужний інструментальний колектив, що, крім музикування в ресторані, обслуговував весілля багатьох сіл Івано-Франківщини і, частково, Львівщини (Стрийський р-н). Народні музики брали участь і у фестивалі 1996 року «Зліт гуцулів» у Києві. Капела складалась із таких інструментів і виконавців на них: скрипка – Іван Юрійович Якуб'як (1960 р. н.); сопілка – Пет-

ро Михайлович Петрошук (1957–2007); цимбали – Василь Васильович Мотрук (1956 р. н.); баян – Іван Васильович Турчиняк (1951 р. н.); бубон – Юрій Васильович Мотрук (1955 р. н.).

У другому складі капели, яка дотепер успішно функціонує, крім скрипаля І. Якуб'яка й баяніста І. Турчиняка, грають талановиті й більш «спеціалізовані», за висловом п. Івана, музиканти. Це сопілка Іван Михайлович Виксюк (1966 р. н.), його племінник – акордеоніст і «клавішник» – Андрій Іванович Виксюк (1984 р. н.), цимбаліст Степан Степанович Бойчук (1944 р. н.; добре володіє також скрипкою, акордеоном, баяном і бубном), бубніст Руслан Ярославович Андрійків (1975 р. н.). Кожний із цих музикантів – натхненний виконавець-віртуоз музики усної традиції, який любить свій рідний край і гордо презентує гуцульську й українську музику на теренах своєї області, Тернопільщини, Хмельниччини, Закарпаття, Криму, також у Києві, Львові, Одесі, Дніпропетровську, Запоріжжі та

російському місті Новгороді, виконуючи пісенну й запальну танцювальну музику на весіллях, бенкетних заходах, публічних концертах тощо.

Керівник капели, блискучий скрипаль-«капельмейстер» Іван Юрійович Якуб'як, не без гордості висловлюється про кожного з учасників свого мистецького гурту. За його характеристикою, старійшина капели, цимбаліст Степан Бойчук – великий віртуоз, який майстерно акомпанує мелодіям, нібито підносячи їх над потоком «розсипчастих» цимбальних гармонічних фігурацій. Сопілкар Іван Виксюк, маючи гострий і реактивний слух, майстерно і «по-своєму» обробляє скрипкові мелодії, вносячи в їх звучання новий тембр і віртуозну мелодико-мелізматичну фігураційність. Баяніст Іван Турчиняк справно й точно орієнтується в імпровізаційному процесі ансамблевого розгортання кожної інструментальної партії і завжди готовий поділитися з молодими колегами інформацією щодо деталізованих моментів виконання гуцульських мелодій. Бубніст Руслан Андрійків легко й темпераментно грає на бубні, а під час виконання «Гуцулки» користується «баладжуком» (різновид калатала), легко й точно «тримаючи» будь-який темп і підкреслюючи метричні частки мелодії дрібними ударами.

Щодо гри самого керівника капели, Івана Якуб'яка, то вона захоплює з перших звуків його скрипки. І це зумовлено тим, що слухач одразу занурюється в стихію суто гуцульського виконавського стилю, забарвленого його локальними особливостями, які скрипаль, маючи бездоганні слух і музичну пам'ять, а також величезний виконавський досвід, може легко схоплювати й відтворювати на рівні того чи іншого субрегіонального діалекту. На думку професійного музиканта із сусіднього с. Микуличин, баяніста Володимира Мироняка (1979 р. н.), найбільш знаними і близькими для І. Якуб'яка є виконавські стилі гуцульських сс. Космач, Чорна Тиса та Ясиня. З неабиякою повагою В. Мироняк відзначає унікальний слух скрипаля, який дозволяє йому грати гуцульську музику на будь-якому інструменті, що опиняється в його руках (басоля, цимбали, гармошка, баян, дрімба, бубон), а також уважати його чи не єдиним на сьогодні традиційним виконавцем, який досконало знає, відчуває та «чисто»

відтворює різнолокальний гуцульський колорит мелодій і «до співу», і «до танцю», і «до слухання». Отже, спираючись на думку поважного музиканта та на власні спостереження, можна стверджувати, що в індивідуальному виконавському стилі І. Якуб'яка-скрипаля органічно поєдналися яскраві ознаки традиційного мистецтва гуцульських скрипалів попереднього покоління й величезна особиста виконавська практика, набута на базі слухового й художнього пізнання цього мистецтва.

У грі п. Івана зовнішні вияви стильових ознак традиційного мистецтва гуцульських скрипалів старої генерації, до яких належав і його дід – мультиінструменталіст Василь Михайлович Якуб'як, перший «вчитель» свого внука, – можна побачити в тому, як по-старовинному, на грудях, тримає він скрипку, коли грає на весіллі (це положення інструмента музикант не використовує, виступаючи на концертах або перед великою групою слухачів, тримає скрипку на плечі). Цілком очевидним є те, що І. Якуб'як у дитинстві перейняв від свого діда не лише традиційну манеру тримати скрипку, але й старовинний репертуар гуцульського весілля і стильову «чистоту» субрегіонального, надпруттянського скрипкового його виконання (а дід у свою чергу запозичив їх від свого батька – відомого в місцевому середовищі скрипаля). Усе це, поєднане з блискучими природними даними І. Якуб'яка як вродженого музиканта і представника яскравого «скрипкового родоводу», сприяло формуванню в молоді роки перспективного скрипаля нової генерації, здатного гостро реагувати на почуті мелодії і майстерно «обробляти» їх згідно зі сформованою індивідуальною естетикою виконавського стилю.

Одним з виявів цієї естетики є відпрацювання такої системи мелізматичного оздоблення звуків мелодії, у якій улюблений п. Іваном прийом акцентування окремих тонів на сильних метричних частках («гострих звуках») здійснюється ним за рахунок тимчасового зняття мелізматички, що сприяє вирівнюванню лінійного звучання всієї мелодії. Також помітною є схильність до кадансування окремих «колін» «Гуцулки» на звуках однойменного мажору (D-dur), що свідчить про загострене ладове мислення скрипаля, споріднене зі стародавніми традиційними уявленнями

ми гуцульських музик щодо співвідношення звуковисотностей у системі мажорного й мінорного нахилів. Ладотональна палітра п'єс у виконанні І. Якуб'яка досить «поліхромна», охоплює, як визначає В. Мироняк, такі конкретні тональності: d-moll, D-dur, C-dur, F-dur, e-moll, E-dur, A-dur, a-moll (рідко), B-dur, G-dur, g-moll, Des-dur (рідко), cis-moll.

Наслідуючи традицію місцевого весільного виконавства, а також виходячи з пісенно-інструментального репертуару капели, її учасники, зокрема І. Якуб'як, І. та А. Виксюки, С. Бойчук, одноосібно або гуртом фрагментарно співають під час гри, чим посилюють емоційний рівень звучання і сприйняття гуцульських темпераментних мелодій. Свідченням ще однієї з ознак таланту п. Івана є його вміння блискуче відтворювати ці мелодії свистом. І хоча він рідко на практиці користується цим «жанром», за певних обставин із приємністю можна почути тембрально привабливий «художній свист» музиканта як свідчення інструментальної різнобарвності звучання гуцульських мелодій.

Нині Іван Юрійович Якуб'як – шанований і авторитетний музикант, знаний як блискучий скрипаль-лідер, ансамбліст і співак, організатор «пересувних» весільних і концертних виступів, географічна атрибуція яких охоплює величезну кількість поселень не лише на Івано-Франківщині, але й далеко за її межами, а також – як енергійна й комунікативна людина, здатна не лише з філігранною віртуозністю «обробляти» темпераментні гуцульські мелодії, але й будувати за власним проектом сучасні особняки. «Робоча» скрипка І. Якуб'яка чеського виробництва в його руках перетворюється на диво-інструмент, що звучить то розлогою і співучою кантиленою, яка щемливою інструментальною піснею торкається серцець і душ присутніх, то тиратними фіоритурами й мелізматичними фігурами, то віртуозними мелодіями гуцульських коломийок і танців.

Яким же був творчий шлях народного музики, котрий на порозі свого нещодавнього 50-річного ювілею зміг певно констатувати свою потужну «присутність» у сучасній народній інструментальній музиці Східних Карпат як скрипаль-лідер, керівник успішно функціонуючої весільної капели й коломийок постійних і нових

слухачів? Занурившись у ретроспективний життєпис скрипаля, можна «побачити» й оцінити знакові віхи цього творчого шляху, які точно «спрацьовували» на формування сильної мистецької особистості в контексті народної інструментальної культури Карпат, зокрема її локального ареалу – Верхнього Надпруття (яремчансько-ямно-микуличинська традиція). Народився Іван Юрійович Якуб'як 9 квітня 1960 року в с. Ямна Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл., яке з давніх часів славилось своїми інструментальними традиціями. Прадід Івана, Михайло Якуб'як, був знаним місцевим скрипалем. Очевидно, саме він започаткував сімейну традицію скрипкового музичування, передавши інструмент у руки свого сина, Василя Михайловича (1921–2008). Будучи весільним музикантом, який добре володів скрипкою і фрількою, Василь Якуб'як рано помітив музичні здібності свого внука Івана, ось чому перші скрипкові уроки малий хлопець отримав саме від свого діда. І дотепер дідова скрипка («майстрова», копіювана під інструмент Страдіваріуса), на якій він грав останні 30 років свого життя, зберігається як реліквія в онука і звучить під його пальцями лише в особливі моменти гри «для себе». Батько Івана, Юрій Васильович Якуб'як (1937–1964), помер молодим, 27-річним, коли сину було лише 4 роки, і тому не міг здійснювати на нього музичного впливу. Мати, Василина Юріївна Якуб'як (Лесюк, 1939 р. н.), – співачка-аматорка, добра господиня, вишивальниця та в'язальниця рукавиць і светрів – брала посильну участь у формуванні сина як музиканта, наспівуючи йому пісенні мелодії, які він на слух повторював на скрипці. Вагому практичну допомогу надав для Івана і його дядько («стрик»), старший син діда, скрипаль Іван Васильович Якуб'як (1926–1981). Він мешкав по сусідству, і малий Іван мав можливість не лише чути скрипкову гру «стрика», але й користуватися його «уроками», особливо коли вони стосувалися застосування потрібної аплікатури («пальцовки») під час гри гуцульських весільних мелодій.

Коли Івану минуло 13 років, він почав ходити на місцеві гуцульські весілля, прагнучи на слух засвоювати мелодії, що звучали у виконанні інструментальної весільної капели в послідовному здійсненні

певних обрядодій. Повернувшись додому, він відтворював на слух почуті мелодії на своїй скрипці, таким чином органічно входячи в систему традиційного весільного обряду, формуючи з цих мелодій ustalений «фонд» і самого себе – як майбутнього весільного музиканта. Постійними «одиницями» мелодичного «фонду», який швидко поповнювався, були такі основні весільні мелодії: «Надобридень» («Пригра газді»), яку грають, частуючи батьків молодих і зустрічаючи гостей; ладанки, що звучать під час одягання молодої до вінчання; «до шлюбу» і «до співу» («Ой дай, Боже, в добрий путь»), котрі капела грає, супроводжуючи молодих до церкви; «на повниця», під звуки якої обдаровують молодих; «до танцю» – гуцулка, вальс, полька, «тачанка» (жартівлива гра з макогоном), «з віником» (танець з віником того, хто лишився без пари й отримує від музикантів «кару» у вигляді п'яти поцілунків, що ними хлопець «нагороджує» дівчину, яка стоїть на стільнику).

Після закінчення середньої школи Іван організував весільну капелу «трьох братів». У ній він сам грав на скрипці, брат Юрій Юрійович (1958 р. н.) – на цимбалах, брат Петро Юрійович (1958–1999) – на бубні. Ця капела успішно супроводжувала весілля в Яремчі й селах Надвірнянського району.

Роки перебування в лавах радянської армії (1978–1980 рр., латиське місто Адажі) не зупинили становлення І. Якуб'яка як музиканта. Оскільки першим музичним інструментом армійської самодіяльності зазвичай був баян, Іван швидко за своїх гру на ньому, підбираючи на слух спочатку знані гуцульські мелодії, а потім ті, які чув по радіо, зокрема мелодії популярних українських пісень. Усвідомивши свій подальший життєвий і творчий шлях на стежі традиційного музики, до того ж за три роки армійської служби відчувши себе справжнім баяністом-«слухачем», Іван Юрійович після демобілізації став учасником кількох весільних капел. Він грав у цих капелах на баяні з відомими на той час скрипачами із с. Ямна, зокрема з Михайлом Юрійовичем Федорчуком («Карабушка»; 1922–1992 рр.) і Богданом Михайловичем Німчуком (1937–1993). Світлі спогади зберігає п. Іван про цих досвідчених музикантів, від яких запозичив чимало мелодій «до танцю» й «до

співу», а також особливу манеру М. Федорчука користуватися смичком біля колочки, супроводжуючи спів.

Позитивною рисою характеру І. Якуб'яка є його повага до музикантів-колег різних генерацій і намагання дати об'єктивну оцінку їх виконавській діяльності. Він добре пам'ятає почуту від діда інформацію про скрипача-віртуоза довоєнного часу із с. Ямна (присілок Хижки) – Михайла Івановича Кривого («Хромий»; 1880–1940 рр.), який міг відтворити й одразу ж імпровізаційно «обробити» будь-яку почуту по радіо мелодію. За молодих років Іван Юрійович спілкувався з ямнинським скрипалем старої генерації – Танасієм Васильовичем Мочернаком (1912–1992), який прославився як блискучий виконавець музики «до танцю». Талановитими скрипачами він називає Степана Івановича Стефурака (1931 р. н.) із с. Микуличин, який запам'ятався яскравою грою мелодій «до співу» й «до танцю», а також Петра Михайловича Павлюка (1944 р. н.), неперевершеного гравця вальсів, польок і угорського чардашу. Особливо відзначає І. Якуб'як скрипача із с. Делятин Василя Івановича Стефурака (1936 р. н.) як суто весільного музиканта, чудового виконавця мелодій застольних і «до ладкання». Будучи на сьогодні визнаним скрипалем-лідером, солістом керованого ним колективу, І. Якуб'як своїм справжнім конкурентом вважає скрипача із сусіднього с. Дора – Дмитра Юрійовича Вередюка («Кривий», 1953 р. н.), який має свою весільну капелу із «сильних» музикантів, де сам грає на скрипці, його брат, Юрій Юрійович Вередюк, – на цимбалах, Василь Васильович Якуб'як (1968 р. н.) – на бубні, а Юрій Васильович Сорохманюк (1961 р. н., с. Микуличин) – на сопілці. Визначаючи колектив цієї капели достойним «суперником» власної капели «Джерело Карпат», п. Іван і інтуїтивно, і свідомо спрямовує свій колектив на безупинний творчий саморух, роками підтримуючи його високий виконавський рівень і репутацію однієї з кращих репрезентативних інструментальних капел Гуцульщини.

Репертуар, записаний улітку 2009 року від скрипача І. Якуб'яка й керованої ним інструментальної капели, складається з гуцульських наспівів пісенно-танцювального віртуозного (моторного) стилю, поєднаних у сюїтоподібну в'язанку, яка

формується «силами» функціонально розподілених і взаємопов'язаних інструментальних голосів. Послідовне розгортання цих наспівів здійснюється в єдиному потоці мелодико-фігураційного лінійного руху скрипкових (Іван Якуб'як) і варіативно дублюючих сопілкових (фрількових) мелодій (Іван Віксюк, 1966 р. н.), що базуються на мелодико-структурному, гармонічному та метро-ритмічному «фундаменті», який утворюють цимбали (Степан Бойчук, 1944 р. н.), баян (Іван Турчиняк, 1951 р. н.), акордеон і клавіші (Андрій Віксюк, 1984 р. н.), бубон (Руслан Андрійків, 1975 р. н.). Головним критерієм гуртового виконання традиційних гуцульських мелодій цим колективом як специфічного феномену етномузичного гуцульського мистецтва є індивідуальні високі виконавські якості гравців, що в ході музикування формують цільну багатоголосу композицію в'язанки в чітко відпрацьованій на слух ладовій системі низки тональностей близького споріднення, що змінюються переважно в такій послідовності: (D-G-D-A-e-a-e-E-D-d-A-E-D) або (D-d-G-D) чи (d-a-d-C-F-C-a-A-D). Мішаний вид фактури,

що утворюється під час гуртового музикування п'єси, складається з поєднання (а іноді й чергування) нерозвиненого гетерофонічного двоголосся (скрипка і фрілька), стрічково-октавного й унісонно-гетерофонічного багатоголосся (цимбали, баян, акордеон), бурдонноподібних, на гармонічній основі, елементів багатоголосся (клавішні, бубон). Ладове мислення І. Якуб'яка як одноосібного виконавця на скрипці виявляється індивідуалізованіше й конкретніше в такій тональній змінюваності: (G-D-G-d-g-d-D-d-G-d-E-A-E-A-D) (у «музиці до танцю»), (d-C-G-D) (у «музиці до співу»).

Спілкування зі скрипалем-лідером Верхнього Надпруття Іваном Якуб'яком і музикантами його весільної капели та зафіксована в їх виконанні музика засвідчили сучасне функціонування потужного гуртового інструментального колективу усної традиції, який існує як один музикальний організм із власним репертуаром, виконавською естетикою та критеріями професійної майстерності, що в єдності уможливорює зберігання «чистоти» гуцульського стилю від впливів інструментальних ансамблів музики письмової традиції.